

ІСТОРІЯ

УДК 930:792.8

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/67-2-1>

Сергій ЛИТВИН,

orcid.org/0000-0003-0010-2675

доктор історичних наук, професор,

виконуючий обов'язки завідувача кафедри культурології

та міжкультурних комунікацій

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

(Київ, Україна) serlytvyn@ukr.net

ОБМЕЖЕНІСТЬ ІСТОРИЧНОГО ПРОЯВУ БАЛЕТНИХ ТЕНДЕНЦІЙ У НЕОБМЕЖЕНІЙ СМИСЛОВІЙ ПАРАДИГМІ

Мета роботи полягає в докладному аналізі та ідентифікації обмежень, що виникають у вимірі балетної традиції з огляду на смислового парадигму, яка прагне до стильової необмеженості, а також у розгляді впливу цих сутнісних обмежень на розвиток балетного мистецтва із визначенням перспектив їх подолання і сприяння творчому росту цього виду мистецтва в умовах постійної трансформації в динаміці. **Методологія.** При проведенні дослідження було трактовано поняття «балет» та «балетне мистецтво», визначено ознаки історичного прояву, означена смислова парадигма як поняття. Аналіз прояву балетного мистецтва визначив декілька щаблів обмеження, які прослідковуються протягом історичного періоду та резонують з необмеженою смисловою парадигмою, а саме: збереження старих традицій; конкуренція із сучасними напрямками; зміна смаків та естетики; експерименти; ідеологічні режими. **Наукова новизна** Під час проведення цього дослідження була виявлена та окреслена проблема обмеженості історичних проявів балетних тенденцій у контексті необмеженої семантичної парадигми. Крім того, ця наукова стаття розглядає приклади подолання цих обмежень і сприяння розвитку балетного мистецтва, навіть, в умовах безмежних семантичних парадигм. Вона також пропонує нові інсайти щодо динамічного взаємозв'язку між історичними обмеженнями та розвію балету. **Висновок.** Дослідження обмеженості в історичному прояві балетних тенденцій у рамках необмеженої смислової парадигми вказує на те, що балетне мистецтво, як і будь-яка інша форма авторсько-стильової творчості, піддається впливу конкретного історичного, культурного та суспільного контексту. У різні історичні епохи та на різних географічних і культурних ареалах існують певні норми, правила та традиції, які значною мірою обмежують виразові можливості мистецтва. Проте, через динамічний розвиток сучасного світу і швидкі зміни у суспільстві, ці обмеження можуть переходити на другий план або, навіть, змінюватися. В якості стильової альтернативи, необмежена смислова парадигма надає митцям більше свободи та можливостей для експерименту з новими ідеями, стилями та підходами. Це сприяє динамічному розвію та пристосовуванню балетного мистецтва до сучасних естетичних вподобань й соціальних реалій, роблячи його більш різноманітним та актуальним. Таким чином, безпосередня взаємодія між обмеженістю історичного контексту та необмеженою смисловою парадигмою відкриває нові можливості для розвитку балетного мистецтва, збагачуючи його і роблячи його більш адаптованим до сучасних викликів і потреб, актуалізуючи цей процес.

Ключові слова: історичний прояв, балетне мистецтво, хореографія, смислова парадигма, класичний танець.

Serhii LYTVYN,

orcid.org/0000-0003-0010-2675

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Acting Head of the Department of Cultural Studies and Informational Communications

National Academy of Culture and Arts Management

(Kyiv, Ukraine) serlytvyn@ukr.net

LIMITATION OF HISTORICAL MANIFESTATION OF BALLET TRENDS IN AN UNLIMITED SEMANTIC PARADIGM

Objective. The aim of this work is to conduct a thorough analysis and identification of the limitations that arise in the dimension of ballet tradition concerning the semantic paradigm, which strives for stylistic boundlessness. Additionally, it aims to examine the influence of these essential constraints on the development of ballet art, with an emphasis on determining the prospects for overcoming them and promoting the creative growth of this form of art in the context of constant transformation within dynamics. **Methodology.** During the research, the concepts of "ballet"

*and "ballet art" were interpreted, the features of historical manifestations were determined, and the semantic paradigm was defined as a concept. The analysis of ballet art revealed several stages of constraint that can be traced throughout the historical period and resonate with the unlimited semantic paradigm, namely: the preservation of old traditions; competition with contemporary trends; changes in taste and aesthetics; experiments; ideological regimes. **Scientific novelty.** During this study, the issue of limitations in historical manifestations of ballet trends within the context of an unlimited semantic paradigm was identified and delineated. Furthermore, this scientific article examines examples of overcoming these constraints and contributing to the development of ballet art, even within the framework of boundless semantic paradigms. It also offers new insights into the dynamic relationship between historical constraints and the evolution of ballet. **Conclusion.** The research into the limitations in the historical expression of ballet trends within the scope of an unlimited semantic paradigm indicates that ballet art, like any other form of authorial-stylistic creativity, is influenced by specific historical, cultural, and societal contexts. In different historical epochs and across various geographic and cultural areas, certain norms, rules, and traditions significantly limit the expressive possibilities of art. However, due to the dynamic development of the modern world and rapid societal changes, these constraints can recede into the background or even change. As a stylistic alternative, the unlimited semantic paradigm provides artists with more freedom and opportunities to experiment with new ideas, styles, and approaches. This fosters dynamic development and adaptation of ballet art to contemporary aesthetic preferences and societal realities, making it more diverse and relevant. Thus, the direct interaction between the constraints of historical context and the unlimited semantic paradigm opens up new possibilities for the development of ballet art, enriching it and making it more adaptable to modern challenges and needs, thereby actualizing this process.*

Key words: historical manifestation, ballet art, choreography, semantic paradigm, classical dance.

Постановка проблеми. Балетне мистецтво, як одна з найстаріших форм художньої творчості, пройшло незліченні етапи розвитку протягом століть. Вплив культурних, соціальних та технологічних факторів на балетний танець надавав йому унікальність і багатогранність. Однак, історичний прояв балетних тенденцій не є повністю відкритим і всеосяжним, оскільки скрутий рамками обмежень, як внутрішніми, так і зовнішніми. Переважно, ці обмеження є непомітними саме в період їх панування, та з огляду на минуле, вони отримують цілком видимі риси, що в області необмеженої смислової парадигми, яка передбачає відсутність жорстких обмежень чи рамок для сприйняття, розуміння і вираження ідей, концепцій і інформації, вступають в дисонанс та стають проблемою, вирішення якої здійснюється в межах даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Балетне мистецтво є предметом дослідження для багатьох науковців, однак в даному конкретному випадку наша увага зосереджена на публікаціях вітчизняних дослідників О. Плахотнюка, Б. Бойчука, М. Погребняк, О. Чепалова та О. Мерлянової.

Мета статі полягає в докладному аналізі та ідентифікації обмежень, що виникають у контексті балетної традиції та необмеженої смислової парадигми, а також у розгляді впливу цих обмежень на розвиток балетного мистецтва та визначення перспектив їх подолання і сприяння творчому росту цього виду мистецтва в умовах постійної трансформації.

Виклад основного матеріалу. Стереотипно балет розуміють як консервативний вид мистецтва, який має свою структуру, що формувалось протягом століть. Асоціативний ряд прив'язує балет до

підпорядкування класичному танцю, з його багатотисячними традиціями та цінностями, що ґрунтується виключно на виконавському аспекті. Це фізичний танець, що включає в себе техніку, естетику та є частиною балетного мистецтва. Балетне мистецтво, натомість, охоплює всю сферу творчості, яка створює можливість для створення і виконання балетних вистав, включаючи хореографію, музику, сценографію, костюми і виконавство. Ці два аспекти взаємодоповнюють один одного, створюючи унікальну форму мистецтва.

В умовах сучасного розвитку хореографічного мистецтва, а також і нових парадигм відбувається трансформація балетного мистецтва в сторону сучасних тенденцій, які пройшли через виклики та обмеження вирішальних історичних періодів, є впізнаваними та стрімко розвиваються. Такі трансформації є неминучими, оскільки зміни є невід'ємною частиною розвитку та еволюції будь-якої сфери людської діяльності, і вони відображають не тільки прогрес, а й відмінності від попередніх підходів та концепцій. Зміна подій, ідей, розвитку технологій, мистецтва, культури та/або інших чинників неодмінно закарбовує в історичному прояві характерну рису того чи іншого проміжку часу, який визначає провідну парадигму в контексті часу та мистецьких явищ. Спостереження за тим, як явище, яке розглядається, розвивалося, змінювалося та впливало на події і ситуації в історії є ознакою історичного прояву, що в контексті нашого дослідження має досить широкий діапазон, який не обмежується лише часовим проміжком, а також переплітається із соціально-суспільними факторами, естетичними вподобанням, політичними змінами, філософськими концепціями, смисловими парадигмами тощо.

Під смисловою парадигмою розуміємо набір поглядів, уявлень, цінностей та концепцій, які визначають спосіб сприйняття світу і взаємодії з ним. Вона визначає розуміння реальності та цінності, що в мистецтві акумулюються в художній образ. Залежно від виду мистецтва, художній образ втілюється через специфічні виразні засоби та утворює продукт художньо-образного мислення митця (Літовченко, 2021: 42). Переважно такий продукт підпорядковується вже існуючій парадигмі, однак розвиток свого коріння та цінності може призвести до розриву з попередніми парадигмами та виникнення нових напрямків або стилів, які в свою чергу допомагають розуміти еволюцію і розвиток конкретної галузі або явища.

Якщо говорити про балетне мистецтво, то воно сповнено обмежень: починаючи від обмеженості форми завершуючи умовністю художньої мови. Однак, незалежно від цих обмежень, балетне мистецтво завжди знаходило шляхи для творчого виразу та розвитку. О. Плахотнюк зазначає «З огляду на динамічний розвій останнім часом всієї художньої культури людства, в тому числі прискорений поступ хореографічного мистецтва, постає низка наукових проблем, пов'язаних із важливістю адекватного сприйняття і розуміння понять та категорій розвитку сучасних етапів балетного мистецтва як системи хореографічно-естетичних канонів і зразків для наслідування. Ця проблематика має цілком інтерпретаційну природу, спонукає до адекватної переоцінки естетичних цінностей та виражає всі ознаки свого мінливого характеру, такі як: схильність до ангажованості в різні стильові епохи; переоцінка авторитету постаті митця чи недооцінка його творчого доробку; нестійкість принципів визначення краси та досконалості з плином часу або зі зміною суспільного устрою» (Плахотнюк, 2022: 87).

Всі ці ознаки тим чи іншим чином входять в концепцію необмеженої смислової парадигми, яка може вказувати на ідею розширення меж традиційних поглядів і виразу, розриву з обмеженнями старих смислових конструкцій. Це може включати в себе створення нових асоціацій, тлумачень та зв'язків між різними поняттями або ідеями. Необмежена смислова парадигма відкриває можливість для творчості, експериментів та відкриття нових способів розуміння світу навколо нас.

Це може бути особливо актуально в сучасному хореографічному мистецтві та його формах виразу (в т.ч. балетному мистецтві), де творці прагнуть порушувати та змінювати стандартні рамки, щоб виразити нові ідеї та погляди. Така парадигма підтримує творчий розвиток та сти-

мує дослідження нових можливостей для сприйняття та інтерпретації навколишнього світу. О. Чепалов стверджує, що будь-який твір хореографічного мистецтва може розглядатися як артефакт, у якому головним аспектом вивчення є герменевтична спрямованість, а саме проблема розуміння та інтерпретації. При цьому має значення також культурно-антропологічний аспект, тобто походження конкретних виражальних засобів хореографічного твору і його комунікативна домінанта (виявлення структурних особливостей та семантичних функцій) (Чепалов, 2020: 34).

Виразальні засоби балетного мистецтва і його комунікативна домінанта відображають багатовіковий розвиток балету та вплив різноманітних культурних, історичних і художніх впливів на це мистецтво. В своєму першочерговому значенні «засіб» розуміється як матеріал, інструмент або техніка, яка використовується для створення мистецького твору (хореографічної вистави) (Літовченко, Плахотнюк, 2023: 267). В класичному балеті таким засобами можна вважати специфічні позиції рук, ніг, техніки на пуантах, оберти та стрибки, що є частиною непорушних традицій.

Збереження старих традицій є одним із ключових обмежень, які впливають на балет. Традиції, які сформувалися протягом століть, створюють стандарти та норми, які впливають на підходи до хореографії, техніки та режисури. Класичний балет, з його вже усталеними правилами і стандартами, може утримувати розвиток новаторських підходів. Традиції можуть нав'язувати обмеження на творчість інших напрямків. Однак, як зазначає О. Плахотнюк, усвідомлення важливості збереження класичної спадщини балетного мистецтва не виключає ставлення до розвитку новітнього балету. Це насамперед заміна ролі чоловіка і жінки у класичних партіях балету, демократичне ставлення до расової та гендерної приналежності в розподілі головних партій балетних вистав, нове прочитання класичного балету з використанням багатьох новітніх популярних стилів танцю. Стираються міждержавні ознаки класичного та сучасного балету. Нові творчі вирішення формуються інтернаціональними командами, де головним чинником є індивідуальність митця, а не його національність чи гендерне питання (Plakhotnyuk, 2020: 39–40).

У різних епохах і в різних країнах існували певні очікування від балету, і ці очікування обмежували вільну творчість хореографів. Це явище можна сприймати як результат впливу культурних, історичних, соціальних і політичних факторів на мистецтво балету. Певні культурні норми та традиції можуть зберігатися протягом довгих періодів,

утримуючи балетний мистецтво у певних рамках. Соціокультурні обмеження можуть перешкоджати розвитку новаторських танцювальних підходів і концепцій. Незважаючи на ці обмеження, балетні майстри знайшли способи виразити свою творчість та вдосконалити мистецтво балету.

Погоджуємось з думкою О. Мерлянової, що класичний танець (балет) в теперішньому танцювальному просторі не втрачає провідних позицій, однак заперечуємо, що він змушений конкурувати з сучасними популярними стилями та напрямками хореографічного мистецтва (Мерлянова, 2019: 99). Сучасні стилі і напрямки дійсно дозволяють артистам експериментувати з новими рухами, формами і ідеями, що можуть бути більш експресивними та сучасними. Це не обов'язково конкуренція для класичного балету, але скоріше доповнення до багатогранності танцювального мистецтва. Класичний танець і сучасні напрямки хореографічного мистецтва можуть існувати поруч і навіть взаємодіяти, створюючи різноманітність та багатогранність в світі танцю. Кожен з них має свої унікальні риси та цінності. Таким чином поступово розширюються межі та створюються нові напрямки балету, такі як сучасний балет і неокласичний балет, які дозволили хореографам більшу свободу творчості і виразу.

Смаки та естетичні цінності змінюються з плином часу. М. Погребняк аналізує: «Переоцінка естетичних цінностей, яка, часом доходила до заперечення споконвічних мистецьких канонів у ХХ ст., стала ознакою доби та стрімкою хвилею охопила всі види мистецтва, і в тому числі хореографію. Ширше став тематичний діапазон хореографічних творів; виникли нові балетні жанри, були розроблені нові принципи драматургії балетної вистави та композиції театрального танцю. Саме у першій третині ХХ ст. формуються характерні ознаки нових стильових напрямків театрального танцю, та новий тип балетмейстера – хореографа, ідеї якого спрямовані не тільки на видозміни естетики класичного балету, а, насамперед, на пошуки нових засобів виразності для втілення власних естетико-художніх концепцій» (Погребняк, 2020: 3). Ця думка підкреслює динамічний і еволюційний характер як хореографічного мистецтва загалом, так і балетного зокрема.

Свобода експериментувати з різними підходами, ідеями та концепціями без суворих стандартів або правил стала провідною ідеєю та стала частиною необмеженій смисловій парадигмі, що не відповідала специфіки класичного балету, який сформувавшись протягом трьох століть в самостійний незалежний жанр хореографічного мистецтва,

він увібрав академізм та досконалість виконання, вишуканість форм та класицизм рухів (Мерлянова, 2019: 99). Однак з приходом сучасних хореографічних тенденцій, балет відчув вплив відзначених напрямків і рухів, таких як модерн та постмодернізм, які ставили під сумнів традиційні стандарти та розширили можливості творчості.

Історичні факти вказують на те, що у балетному мистецтві відбувається зміна орієнтирів та парадигм, відслідковування яких потребує розуміння тих умов та режимів, які побутували в той чи інший час, та які визначали тенденції його (балетного мистецтва) розвитку. Вважаючи балет (класичний) європейським мистецтвом, оскільки він зародився в Італії в XVI столітті, а потім розширився у Франції, Англії та Швеції, можна було б вважати, що система сучасних європейських цінностей повпливає на високу художність балету, однак бачимо, що вони не зруйнували повністю всіх сталих канонів, а навпаки розширили межі його розвитку на інші країни, та спонукали до розвитку нових напрямків. Прикладом того, можна вважати балет в Америці, інтерес до якого на початку 1920-х років був мінімальним, оскільки його вважали європейською формою мистецтва, яке не має нічого спільного з американською культурою (Butterworth, 2011: 110). Та після того, як Лінкольн Кірстейн запросив Джорджа Баланчіна – розпочинається епоха неокласицизму, яка і досі є предметом дискусій та вивчення в мистецтвознавчих колах.

Необмежена смислова парадигма може привести до того, що багато ідей і тенденцій залишаються непоміченими або недоступними для балетних творців у деяких регіонах або спільнотах, однак вона також розкриває раніше не пізнанні системи в якості рушійного механізму. Цікавим буде навести до прикладу балет Пілоболус. Б. Бойчук описує: «Назва біологічна, походить від гену фототропічного гриба. В ньому домінували вище згадані біологічні мотиви. Наголос ставлено тоді на скульптурне вживання тіла та на віртуозну акробатику, в якій жінки виявляли себе так само вправно й атлетично, як і чоловіки. Були це витвори чистих форм, без ніякого психологічного чи філософського підтексту, які часом нагадували амебні форми, часом гібридоподібні формації, що плазували й розросталися, вражаючи своєю незвичайною і дивною складністю та оригінальністю. <...> Ці нові хореографічні твори синтезували фабулу з технічною віртуозністю, символіку з пластичністю форми; вони робили сильне враження, мали в собі багато містерійного і під формальним оглядом були вивершені» (Бойчук, 2017: 125–126).

Такий приклад демонструє, що балет може бути дослідницьким і непередбачуваним мистецтвом навіть під формальним оглядом. Однак, на противагу, відкритості до нових ідей, виступає суперечність складної динаміки розвитку вітчизняного балетного мистецтва в умовах накладених рамок.

Балет в Україні почав формуватися у XVIII–XIX ст., однак в період радянського союзу мав набагато більше обмежень та страждав від тогочасного режиму. Б. Бойчук згадує: «Рамки, які офіційна кон'юнктура накладає на мистецтво, – і, не можучи піти поза накинені рамки в простір нових творчих відкриттів, справжній мистець змушений спрямовувати свою енергію на технічну віртуозність. І навіть сьогодні (багато років по тому) про технічну віртуозність радянських балетів, особливо радянських танцюристів, говорить увесь балетний світ, як і досить недвозначно говорить про їхню концептуальну відсталість і брак нових творчих пошуків» (Бойчук, 2017: 104).

Бачимо, що спрямованість на технічну віртуозність супроводжується обмеженнями щодо творчих пошуків і концептуальної розвинутості. Саме цей акцент на технічній віртуозності призвів до створення видовищних вистав і багатого балетного репертуару, який залишає враження на балетному світі й сьогодні.

Говорячи про сьогоднішнє, влучно зазначає О. Плахотнюк, що балет XXI ст. характеризується створенням великої кількості незалежних та по-різному виражених авторських балетних труп, попри те, і далі існують і розвиваються національні театри опери і балету. Так, створюються нові театри балету у країнах, що раніше не мали балетної традиції сценічного мистецтва. Балетний театр початку XXI ст. формує вже нового споживача – глядача широких демократичних та ліберальних поглядів (Plakhotnyuk, 202: 39–40).

Таким чином цей розвиток свідчить про живучість та адаптивність балетного мистецтва, яке продовжує розвиватися, привертаючи нові аудиторії та розширюючи свій вплив на сучасну культуру.

Наукова новизна. В процесі цього дослідження було розкрито проблему обмеженості історичного прояву балетних тенденцій в умовах необмеженої смислової парадигми. Наукова стаття також висвітлює приклади подолання обмежень і сприяння розвитку балетного мистецтва навіть у необмежених смислових парадигмах.

Висновок. Дослідження обмеженості в історичному прояві балетних тенденцій у рамках необмеженої смислової парадигми вказує на те, що балетне мистецтво, як і будь-яка інша форма авторсько-стильової творчості, піддається впливу конкретного історичного, культурного та суспільного контексту. У різні історичні епохи та на різних географічних і культурних ареалах існують певні норми, правила та традиції, які значною мірою обмежують виразові можливості мистецтва. Проте, через динамічний розвиток сучасного світу і швидкі зміни у суспільстві, ці обмеження можуть переходити на другий план або, навіть, змінюватися. В якості стильової альтернативи, необмежена смислова парадигма надає митцям більше свободи та можливостей для експерименту з новими ідеями, стилями та підходами. Це сприяє динамічному розвію та пристосовуванню балетного мистецтва до сучасних естетичних вподобань й соціальних реалій, роблячи його більш різноманітним та актуальним.

Таким чином, безпосередня взаємодія між обмеженістю історичного контексту та необмеженою смисловою парадигмою відкриває нові можливості для розвитку балетного мистецтва, збагачуючи його і роблячи його більш адаптованим до сучасних викликів і потреб, актуалізуючи цей процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойчук Б. Навіщо про це говорю: вибрані статті. *Театр. Балет. Література*. Львів : ЛА «Піраміда», 2017. 430 + XXII с.
2. Літовченко О. Плахотнюк О. Виразальні прийоми в процесі втілення ідейно-художнього вирішення хореографічної вистави. *Scientific method: reality and future trends of researching: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference*, March 24, 2023. Zagreb, Republic of Croatia: European Scientific Platform, 2023. С. 267 – 268. URL: https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/view/24.03.2023?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=SCIENTIA_Konferenc%D1%96ja_%7C_Status_:_opubl%D1%96kovano&utm_content=1876920590
3. Літовченко О. Художній образ як синтез компонентів хореографічної вистави. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич, 2021. Вип. 38. С. 41–46. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/38-2-7>
4. Мерлянова О. Про синтез різних видів мистецтв в балетному театрі. *Гілея : науковий вісник*. Київ : «Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 145 (№ 6). Ч. 2. С. 9–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2019_145%282%29_23
- Плахотнюк О. Окреслення понять та категорій сучасних етапів розвитку балетного мистецтва в соціально-суспільній та естетичній площинах. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавни-

чий дім «Гельветика», 2022. Вип. 58. Том 2. С. 86–92. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/58_2022/part_2/58-2_2022.pdf#page=86

5. Погребняк М. Нові напрями театрального танцю ХХ – початку ХХІ ст.: історико-культурні передумови, крос-культурні зв'язки, стильова типологія : монографія. Полтава : ПП «Астрыя», 2020. 327 с.

6. Чепалов О. Хореологія : статті та лекції. Київ: Ліра-К, 2020. 228 с.

7. Butterworth Jo. *Dance Studies: The Basics*. London and New York : Routledge, 2011. 224 p.

8. Plakhotnyuk O. *Cosmopolitan processes in the theater of classical ballet*. *Knowledge. Education. Law. Management Nauka. Oświata. Prawo. Zarządzanie*. Lublin : Fundacja Instytut Spraw Administracji Publicznej w Lublinie, 2020. № 5 (33). vol. 3. P. 38–43. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.3.7>. URL: <http://kelmczasopisma.com/ua/jornal/24>

REFERENCES

1. Boychuk B. (2017) *Navishcho pro tse hovoriu: vybrani statii*. *Teatr. Balet. Literatura* [Why am I talking about this: selected articles. Theater. Ballet. Literature]. LA «Piramida». 430 + XXII p. [in Ukrainian]

2. Litovchenko O. Plakhotnyuk O. (2023) *Vyrazhalni priomy v protsesi vtilennia ideino-khudozhnogo vyrishennia khoreorafichnoi vystavy* [Expressive techniques in the process of implementing the ideological and artistic solution of a choreographic performance]. *Scientific method: reality and future trends of researching: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference*. 267 – 268. URL: https://previous.scientia.report/index.php/archive/issue/view/24.03.2023?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=SCIENTIA_Konferenc%D1%96ja_%7C_Status:_opubl%D1%96kovano&utm_content=1876920590 [in Ukrainian]

3. Litovchenko O. (2021) *Khudozhnii obraz yak syntez komponentiv khoreorafichnoi vystavy* [Artistic image as a synthesis of components of a choreographic performance]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zb.nauk. pr. molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka*. – Humanities science current issue: interuniversity col. of Drohobych Ivan Franko state pedagogical university young scientists research papers, 38. 41–46 URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/38_2021/part_2/9.pdf DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/38-2-7> [in Ukrainian].

4. Merlyanova O. (2019) *Pro syntez riznykh vydiv mystetstv v baletnomu teatri* [About the synthesis of different types of arts in the ballet theater]. *Hileia: naukovy visnyk*. – Gilea: Scientific Bulletin, 145(№6). 99-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2019_145%282%29_23 [in Ukrainian].

5. Plakhotnyuk O. (2022) *Okreslennia poniat ta katehori suchasnykh etapiv rozvytku baletnogo mystetstva v sotsialno-suspilnii ta estetychnii ploschynakh* [Outline of concepts and categories of modern stages of the development of ballet art in the socio-public and aesthetic planes]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka*. – Humanities science current issue: interuniversity col. of Drohobych Ivan Franko state pedagogical university young scientists research papers, 58. 86–92. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/58_2022/part_2/58-2_2022.pdf#page=86 [in Ukrainian].

6. Pohrebnyak M. (2020) *Novi napriamy teatralnogo tantsiu XX – pochatku XXI st.: istoryko-kulturni peredumovy, kros-kulturni zviazky, stylova typolohiia: monohrafiya* [New directions of theatrical dance of the 20th and early 21st centuries: historical and cultural prerequisites, cross-cultural connections, stylistic typology: monograph]. PP «Astraya». 327. [in Ukrainian].

7. Chepalov O. (2020). *Khoreolohiia : statii ta leksii* [Choreology: articles and lectures]. Lira-K. 228 . [in Ukrainian].

8. Butterworth Jo. (2011). *Dance Studies: The Basics*. Routledge. 224.

9. Plakhotnyuk O. (2020). *Cosmopolitan processes in the theater of classical ballet*. *Knowledge. Education. Law. Management Nauka. Oświata. Prawo. Zarządzanie*, 3. 38–43. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.3.7>. URL: <http://kelmczasopisma.com/ua/jornal/24>